Вячеслав Ісаков

Участь українського козацтва у Вітчизняній війні 1812 – 1814 років

Військова діяльність українських козацьких формувань у Вітчизняну війну 1812 – 1814 рр. досьогодні залишається малодослідженою темою. Тимчасовість існування українських козацьких з'єднань, їх малочисельність, не таке вагоме місце в порівнянні з Чорноморським, Донським козацькими військами у військовій структурі Російської імперії, а до того ж ще й яскраво виражений національний характер не сприяли дослідженню даної проблематики в дорадянській історіографії. За радянських часів не було введено до наукового обігу нових джерел з історії українських козацьких формувань постсічового періоду, через що проблема розглядалася побіжно, в контексті узагальнюючих тем. Сучасні українські історичні дослідження локалізуються окремими козацькими військами. Моноаспектність козацького питання зумовлена розпорошеністю джерельної бази та відсутністю цілісних документальних комплексів. А відтак постає необхідність на основі вже опублікованих документів різної видової належності спробувати дослідити питання місця та ролі українських козацьких формувань у Вітчизняній війні 1812 – 1814 років і разом із тим окреслити перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку.

Перша чверть XIX століття для Російської імперії відзначилася загостренням національних колізій, вимушеною війною з Туреччиною та її втягненням в європейські війни з Наполеоном. Тому Російська держава мобілізує всі свої ресурси і змінює ставлення до українського козацтва. Враховуючі настрої українського народу, його давні традиції російський уряд із загостренням міжнародної ситуації йде на поновлення козацьких формувань із українського населення, заради встановлення над ним повного контролю. В ході російсько-турецької війни (1806 – 1812 рр.), яка була викликана реваншистською політикою Туреччини, постало Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо. Воно сформувалось із задунайських козаків, чорноморців та інших категорій українського, російського, сербського населення, що мешкало на території Бессарабії, Молдови, Валахії. У ці ж роки продовжувало активно діяти на Бузьке козацьке військо, збережене для посилення охорони кордону та участі у воєнних кампаніях проти Туреччини.

Вторгнення наполеонівських військ відродило ідею поновлення козацьких військ в Україні як з боку урядової адміністрації, так і власне українського населення. Проте мета в них була різною: російський уряд змушений був піти на цей тимчасовий захід для встановлення суворого контролю над вільнолюбивим українським населенням, а українство сподівалося на відновлення козацького стану з його правами та привілеями.

Згідно з наказом Олександра I на початку Вітчизняної війни 1812 р. в Україні почали створюватись українські військові частини: полки захисників-ополченців і козацькі іррегулярні підрозділи. Протягом 1812 р. з'явилося декілька проектів створення нових українських козацьких військ. На Правобережжі планувалося організувати з козацького населення Київського генерал-губернаторства (Київська, Волинська і Подільська губернії) кінне козацьке військо на правах ополчення. Із селян Київської та Подільської губерній було сформовано 4 українські кінно-козацькі полки, що згодом успішно воювали в складі армії Барклая-де-Толлі. Вони суттєво відрізнялися від іррегулярних п'ятисотенних донських полків як за штатом (1200 у 8 ескадронах), так і за характером служби, наближаючись до регулярних полків легкої кавалерії. Згідно з іменним указом від 15.08.1812 р., даному полковнику графу І.О. Вітте, швидко формувалася Українська козацька дивізія. Вже 6 вересня 1812 р. полки дивізії виступили в напрямку на Луцьк у розпорядження 3-ї Західної армії. З осені її очолив П.В.Чичагов. Пізніше Українська козацька дивізія ввійшла в склад окремого резервного корпусу генерал-лейтенанта М.Ф. Остен-Сакена та брала активну участь у подальших

Использование материалов для публикаций только со ссылкой на источник.
Размещено на сайте «Казачество 15-21 вв.» www.cossackdom.com

бойових діях. Усього у війні 1812 – 1814 рр. під командуванням генерала Вітте воювало 3000 правобережних козаків, із яких майже третина загинула. В лютому 1813 р. українські козацькі полки і загони ополчення розмістилися майже на всій відвойованій Волині і Поділлі.

Зважаючи на швидкість комплектування козацьких полків на Київщині, ентузіазм населення, викликаний їх створенням, російське військове командування спробувало повторити експеримент на Лівобережній Україні (в межах Полтавської та Чернігівської губерній). Із початком Вітчизняної війни 1812 р. малоросійський генерал-губернатор Я. Лобанов-Ростовський, сподіваючись на підтримку імператора Олександра І, обнародував власний проект створення Малоросійського козацького війська, пообіцявши значні пільги та привілеї майбутнім козакам. Так постали Малоросійські кінно-козацькі полки чисельністю 18.000 вершників. Вони озброювалися, обмундировувалися та утримувалися власним коштом населення колишньої Гетьманщини. Показово, що п'ятий козацький Полтавський полк формував у с. Горошино український поет І.П. Котляревський. Він особисто приймав козаків, складав на кожного формулярний список. Котляревський взяв на себе командування ескадроном. Водночас слід наголосити, що раніше, до оформлення Малоросійських кінно-козацьких полків, почали свою військову службу в 1812 р. загони чернігівського ополчення й окремі чернігівські козацькі полки, створені представниками колишньої старшини. Вони надали значну допомогу російській армії в боротьбі проти наполеонівських загарбників на початковому етапі війни, ослабляючи французів ар'єргардними боями і примушуючи їх діяти обережно та нерішуче навіть при значній перевазі сил. На Лівобережжі козацькі полки створювались і за проектом М. Миклашевського, який спирався на „Положення" В. Капніста. Як наслідок – на Лівобережній Україні постало 15 козацьких полків: у Полтавській губернії їх було сформовано 9, у Чернігівській – 6. Лівобережні козацькі полки та ополчення брали участь у переслідуванні французів і за межами Російської імперії: 3-й козацький Чернігівський полк був у Франкфурті, потім у Франції; 4-й козацький Чернігівський полк – у Гамбурзі; 5-й полк брав участь в організації пошти в корпусі адмірала Чичагова.

Із південноукраїнських козацьких формувань у ході воєнної кампанії виказували зразки мужності і відваги підрозділи бузьких козаків, які добровільно влилися до складу діючої армії. 2-й та 3-й Бузькі полки боролися з французькою армією на Дніпрі, в складі партизанських загонів О. Фігнера та О. Сеславіна, відзначились у боях під Дорогобужем, Крапівною, Борисовим. 2-й полк закінчив свій похід у Вільно. До складу партизанського загону Д. Давидова, крім частин регулярної армії, входив 1-й Бузький козацький полк, який успішно воював і в закордонному поході, відзначившись у Франції при Краоні, Лаоні, Арсісі. Він же брав участь у взятті Парижа.

У Вітчизняній війні проти французів боролося Чорноморське козацтво в складі 9-го пішого полку, 1-го збірного кінного полку і Лейб-гвардії Чорноморської козацької сотні. Бойове хрещення гвардійської Чорноморської сотні під командуванням Олексія Безкровного відбулося 16 (28) червня 1812 р. неподалік с. Гапонівщина. Про успішний бій чорноморців доповіли імператорові. В серпні 1812 р. у битві при Бородіно О. Безкровний із двома взводами чорноморців уклинився у французьку батарею, чим відкрив шлях російській кавалерії. За Бородіно штаб-ротмістра Безкровного нагородили „золотою зброєю", а Гвардійська Чорноморська сотня стала особистою охороною Олександра І до кінця кампанії 1813 – 1814 років.

В 1812 р. кримськотатарські козацькі кінні полки – Сімферопольський, Перекопський увійшли до складу 1-ї Армії, Феодосійський полк – до 2-ї, Євпаторійський – до 3-ї. Перекопський і Сімферопольський полки брали участь у битвах під Смоленськом, Можайськом, Бородіно, Малоярославцем, Тарутиним. Інші два полки, пройшовши бойовий шлях по російський території, брали участь у закордонному поході, дійшовши до Парижу.

Після закінчення закордонного походу російської армії 1813 – 1814 рр. українські

Использование материалов для публикаций только со ссылкой на источник.
Размещено на сайте «Казачество 15-21 вв.» www.cossackdom.com

козацькі полки Лівобережної України розформували. Правобережні козацькі полки в 1814 р. були перетворені на регулярні уланські. Бузькі козаки до 1817 року продовжували нести кордонну службу. Зі створенням військових поселень в Україні бузьких козаків перетворили на поселених уланів. Кримсько-татарські козацькі підрозділи розпустили з метою подальшої реорганізації.

Отже, Російська імперія, що скасувала в Україні козаччину, з метою зміцнення своїх збройних сил та можливості більш ефективного контролю над козаками, вдавалася до тимчасового поновлення українських козацьких формувань. Використавши воєнний потенціал національних військових підрозділів у найважчі для себе часи, урядова адміністрація російської держави по закінченню воєнної кампанії одразу їх розформовує чи реорганізовує в армійські частини. Прагнення українського народу поновити козаччину в черговий раз не виправдалося.

****
Использование материалов для публикаций только со ссылкой на источник.
Размещено на сайте «Казачество 15-21 вв.» www.cossackdom.com